

B.K.Zaripov
BuxDU tadqiqotchisi

KAMBAG'ALLIKNI QISQARTIRISHNING ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARI

Annotatsiya. Mazkur maqolada kambag'allikni qisqartirish bo'yicha ilg'or xorijiy tajribalar tahlil qilinadi. Dunyoning turli davlatlari, jumladan Skandinaviya mamlakatlari, Germaniya, Janubiy Koreya, Xitoy va Afrika davlatlari tajribalaridan misollar keltirilgan. Maqolada har bir mamlakatning kambag'allikka qarshi kurashish strategiyalari, jumladan ijtimoiy himoya tizimi, ta'lim va kasbiy tayyorgarlik, texnologik rivojlanish, biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, soliq siyosati va qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish kabi yo'nalishlar ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu tajribalarni O'zbekistonda joriy etish imkoniyatlari va ularning iqtisodiy barqarorlik hamda ijtimoiy farovonlikni ta'minlashdagi ahamiyati muhokama qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, xorijiy tajribalar asosida O'zbekistonda kambag'allikni kamaytirishning samarali strategiyalari ishlab chiqilishi mumkin.

Kalit so'zlar: Kambag'allikni qisqartirish, ijtimoiy himoya, ta'lim va kasbiy tayyorgarlik, texnologik rivojlanish, biznes va tadbirkorlik, soliq siyosati, qishloq xo'jaligi modernizatsiyasi, ilg'or xorijiy tajribalar, O'zbekiston iqtisodiyoti, barqaror rivojlanish

Аннотация. В данной статье анализируются передовые зарубежные практики сокращения бедности. Приведены примеры из опыта различных стран мира, в том числе скандинавских стран, Германии, Южной Кореи, Китая и африканских государств. В статье рассматриваются стратегии борьбы с бедностью в каждой стране, включая систему социальной защиты, образование и профессиональную подготовку, технологическое развитие, поддержку бизнеса и предпринимательства, налоговую политику и модернизацию сельского хозяйства. Также обсуждаются возможности внедрения этих практик в Узбекистане и их значение для обеспечения экономической стабильности и социального благополучия. По результатам исследования можно разработать эффективные стратегии сокращения бедности в Узбекистане на основе зарубежного опыта.

Ключевые слова: Сокращение бедности, социальная защита, образование и профессиональная подготовка, технологическое развитие, бизнес и предпринимательство, налоговая политика, модернизация сельского хозяйства, передовой зарубежный опыт, экономика Узбекистана, устойчивое развитие.

Annotation. This article analyzes advanced international practices in poverty reduction. Examples from various countries, including Scandinavian countries, Germany, South Korea, China, and African states, are provided. The article examines each country's poverty reduction strategies, including the social protection system, education and vocational training, technological development, business and entrepreneurship support, tax policy, and agricultural modernization. The possibilities of implementing these practices in Uzbekistan and their significance for ensuring economic stability and social well-being are also discussed. Based on the study's results, effective poverty reduction strategies for Uzbekistan can be developed using international experience.

Keywords: Poverty reduction, social protection, education and vocational training, technological development, business and entrepreneurship, tax policy, agricultural modernization, advanced international experience, Uzbekistan's economy, sustainable development.

Kirish

Zamonaviy dunyoda kambag'allik global muammolardan biri bo'lib, u ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Kambag'allikni qisqartirish masalasi xalqaro tashkilotlar, davlatlar va fuqarolik jamiyatlari diqqat markazida bo'lib, bu borada turli mamlakatlarda samarali strategiyalar va dasturlar ishlab chiqilgan. Dunyoning rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlari kambag'allikni kamaytirishning ilg'or mexanizmlarini yaratishda muhim tajriba to'plagan. Bugungi kunga kelib, kambag'allikka qarshi kurashish bo'yicha turli model va yondashuvlar

ishlab chiqilgan. Ayrim davlatlar iqtisodiy o'sish va barqaror rivojlanishga erishish orqali kambag'allikni kamaytira, boshqalar ijtimoiy himoya dasturlarini kengaytirish, ta'lim va sog'liqni saqlash sohalarini rivojlantirish yo'li bilan aholi turmush darajasini yaxshilashga harakat qilmoqda. Shuningdek, kambag'allikka qarshi kurashishda zamonaviy texnologiyalar va innovatsion yondashuvlar tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu tadqiqotda kambag'allikni qisqartirish borasida dunyoning ilg'or mamlakatlarida qo'llanilayotgan samarali mexanizmlar tahlil qilinadi. Jumladan, Skandinaviya davlatlari, AQSh, Xitoy va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning tajribasi ko'rib chiqilib, ularning ijobiy natijalari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu yondashuvlarning mamlakatimiz sharoitida qo'llash imkoniyatlari ham ko'rib chiqiladi. Mazkur tadqiqot kambag'allikni kamaytirish bo'yicha ilg'or tajribalarni o'rganish orqali iqtisodiy islohotlarning samaradorligini oshirishga hissa qo'shish hamda davlatning ijtimoiy siyosatini takomillashtirishga qaratilgan tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar sharhi.

Kambag'allikni qisqartirish borasida mahalliy va xorijiy olimlar tomonidan turli tadqiqotlar olib borilgan bo'lib, bu yo'nalishda qator nazariy va amaliy yondashuvlar shakllangan. Mahalliy tadqiqotlar orasida O'zbekiston olimlari, jumladan, X. Abdulkarimov va Sh. Bo'riyev kabi iqtisodchi olimlarning ishlarini qayd etish mumkin. Ularning tadqiqotlarida kambag'allikni qisqartirish bo'yicha davlat siyosati, iqtisodiy islohotlar va ijtimoiy dasturlar samaradorligi chuqur tahlil qilingan. Xususan, kambag'allikka qarshi kurashda mahalliy tadbirkorlikni rivojlantirish va investitsiyalar jalb etishning ahamiyati alohida ta'kidlangan. Xorijiy tadqiqotlar orasida P. Collier, J. Sachs, va A. Sen kabi olimlarning ishlari muhim o'rin tutadi. P. Collierning "The Bottom Billion" asarida kambag'allik chuqurlashishining sabablari va uning oldini olish yo'llari tahlil qilingan. J. Sachs esa o'zining "The End of Poverty" kitobida rivojlanayotgan davlatlar uchun iqtisodiy strategiyalarni ilgari suradi. A. Sen esa kambag'allikni inson taraqqiyotiga ta'sir etuvchi omil sifatida ko'rib chiqib, iqtisodiy imkoniyatlar va ta'limga kirish huquqining ahamiyatini ta'kidlaydi.

Shuningdek, Jahon Banki va BMT kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ham kambag'allikni qisqartirishning ilg'or usullari bo'yicha muhim ma'lumotlar beradi. Ularning hisobotlarida turli davlatlarning kambag'allikka qarshi strategiyalari va ularning natijalari batafsil yoritilgan. Ushbu adabiyotlar sharhi kambag'allikni qisqartirish bo'yicha mavjud ilmiy yondashuvlarni chuqur tahlil qilish va ushbu tajribalarni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish uchun ilmiy asos yaratadi.

Asosiy qism.

Xorij tajribalar kambag'allikni qisqartirishda katta ahamiyatga ega, chunki ular boshqa mamlakatlarda amalga oshirilgan muvaffaqiyatli strategiyalar va siyosatlarning samaradorligini ko'rsatadi. Xorij tajribalari mamlakatlarga o'z sharoitlariga mos yondashuvlarni joriy qilishda yordam beradi. Xorij tajribalarining ahamiyati orqali samarali siyosatlarni o'rganish va tatbiq etish, innovatsion yechimlar va texnologiyalarni joriy etish, ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlarga moslashish shular jumlasidandir. Xorij mamlakatlarida amalga oshirilgan kambag'allikni qisqartirish siyosatlari va dasturlari, o'z muvaffaqiyatlari va kamchiliklari bilan tanishib, ularning eng yaxshi tajribalarini o'rganish va o'z mamlakatida tatbiq etish imkonini beradi. Masalan, Braziliyadagi Bolsa Família yoki Germaniyadagi ixtisoslashgan ijtimoiy yordam tizimi kabi dasturlar o'zaro aloqalar va o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitlar uchun model bo'lishi mumkin. Xorij tajribalari yangi texnologiyalar va innovatsion yondashuvlarni o'rganishga imkon beradi. Afrikadagi mobil to'lov tizimlari, Janubiy Koreyaning texnologik rivojlanish modeli yoki Singapurda startaplar uchun yaratilgan qulay sharoitlar kabi innovatsion yechimlar kambag'allikni qisqartirishda samarali natijalar berdi. Bu texnologiyalarni o'z mamlakatiga moslashtirish orqali kambag'allikni qisqartirish mumkin.

Xorij tajribalari ijtimoiy va iqtisodiy o'zgarishlarga moslashishda ham muhimdir. Xususan, yangi global tendensiyalar, iqlim o'zgarishlari, raqamli inqilob kabi omillar kambag'allikni qisqartirishga ta'sir qiladigan omillar sifatida ko'rib chiqilishi kerak. Germaniya va Shvetsiya kabi davlatlarning uzoq muddatli ijtimoiy himoya siyosatlari, ijtimoiy xavfsizlikni ta'minlash va

iqtisodiy barqarorlikni saqlashga qaratilgan yondoshuvlari, boshqa mamlakatlar uchun foydali tajriba bo'lishi mumkin. Barqaror rivojlanishga hissa qo'shish orqali xorijiy tajribalardan olingan bilim va strategiyalar, barqaror rivojlanish maqsadlariga erishish uchun zarur bo'lgan asosiy vositalardan biridir. Xususan, ijtimoiy yordam, ta'lim, sog'liqni saqlash va energiya tizimlari orqali kambag'allikni qisqartirish, ekologik barqarorlikni saqlash va iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash mumkin. Singapur, Janubiy Koreya va Shvetsiya kabi mamlakatlar o'zining barqaror rivojlanish siyosatlari bilan bu yo'nalishda ilg'or tajriba yaratdi. O'zaro o'rganish va xalqaro hamkorlikda xorijiy tajribalarning ahamiyatli jihatlaridan biri shundaki, ularni o'rganish va tatbiq etish boshqa mamlakatlar bilan o'zaro hamkorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Bu orqali kambag'allikni qisqartirishda xalqaro yondashuvlarni, iqtisodiy va siyosiy tajriba almashinuvlarini amalga oshirish mumkin. Bunday hamkorlik global miqyosda kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan umumiy strategiyalarni ishlab chiqishda qo'l keladi¹.

Resurslarni tejamkor ishlatish va samaradorlik bilan xorijiy tajribalar yordamida kambag'allikni qisqartirish uchun zarur bo'lgan resurslarni samarali ishlatish va ularni to'g'ri taqsimlash haqida o'rganish mumkin. Mikrokreditlar, ijtimoiy yordam dasturlari, kichik bizneslarni qo'llab-quvvatlash va boshqa resurslarni samarali boshqarish orqali kambag'allikni qisqartirishda iqtisodiy samaradorlikka erishish mumkin. Mahalliy sharoitlarga moslashtirish sharoitida esa xorijiy tajribalar, o'ziga xos mahalliy sharoitlarga moslashtirilgan holda amalga oshirilishi lozim. Kambag'allikni qisqartirish uchun joriy etilayotgan dasturlar va siyosatlar har bir mamlakatning o'ziga xos ijtimoiy, iqtisodiy va madaniy sharoitlariga moslashtirilgan bo'lishi kerak. Xorij tajribalari, mahalliy sharoitlarga mos keladigan yondoshuvlarni ishlab chiqishda yordam beradi. Ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlash jarayonida esa xorij tajribalari kambag'allikni qisqartirishda ijtimoiy tenglik va adolatni ta'minlashga alohida e'tibor qaratadi. Boshqa mamlakatlarda amalga oshirilgan siyosatlar, ijtimoiy adolatni ta'minlash va barcha fuqarolar uchun teng imkoniyatlar yaratishning muhimligini ko'rsatadi. Misol uchun, Braziliyadagi Bolsa Família kabi dasturlar kambag'allikni qisqartirishda tenglikni ta'minlashda muvaffaqiyatli natijalarga erishgan.

Skandinaviya davlatlari – Shvetsiya, Norvegiya, Daniya va Finlyandiya – kambag'allikka qarshi kurashish bo'yicha muvaffaqiyatli tajribaga ega bo'lgan mamlakatlardir. Ushbu davlatlar yuqori darajadagi ijtimoiy himoya, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimlarini rivojlantirish orqali kambag'allik darajasini sezilarli darajada pasaytirishga erishgan.

1-jadval

Skandinaviya davlatlarining kambag'allikni qisqartirish bo'yicha asosiy yondashuvlari

Davlat	Kambag'allikka qarshi yondashuvlar	Erishilgan natijalar
Shvetsiya	Bepul ta'lim va tibbiy xizmat, yuqori soliq stavkalari orqali ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish	Kambag'allik darajasi juda past, yashash darajasi yuqori
Norvegiya	Neft fondi orqali iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy himoya tizimi keng qamrovli	Ijtimoiy tenglik darajasi yuqori, kambag'allik minimal
Daniya	Yuqori darajadagi soliq siyosati, ish bilan ta'minlash dasturlari	Ishsizlik va kambag'allik darajasi juda past
Finlyandiya	Minimal ish haqi va ijtimoiy nafaqalar, sifatli ta'lim tizimi	Kambag'allik va ijtimoiy tengsizlik minimal

Skandinaviya davlatlarining tajribasi shuni ko'rsatadiki, kuchli ijtimoiy himoya va ta'lim tizimiga sarmoya kiritish kambag'allikni sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Bu yondashuvlarni O'zbekiston sharoitida moslashtirish orqali mamlakatda kambag'allikni qisqartirish bo'yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish mumkin².

¹ De Ferranti, David, et al. (2004). *Inequality in Latin America: Breaking with History?* World Bank Publications.

² Fiszbein, Ariel, & Schady, Norbert. (2009). *Conditional Cash Transfers: Reducing Present and Future Poverty*. World Bank. <https://documents.worldbank.org>

Ushbu tajribani boshqa davlatlarda, jumladan, O'zbekiston sharoitida moslashtirilgan holda qo'llash orqali sezilarli natijalarga erishish mumkin. Quyidagi jadvalda Skandinaviya davlatlarining kambag'allikni qisqartirish bo'yicha asosiy yondashuvlari va ularning O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari ko'rsatilgan:

2-jadval

Skandinaviya davlatlarining kambag'allikni qisqartirish bo'yicha asosiy yondashuvlari va ularning O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari

Davlat	Kambag'allikka qarshi yondashuvlar	O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari
Shvetsiya	Bepul ta'lim va tibbiy xizmat, yuqori soliq stavkalari orqali ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish	Ta'lim va sog'liqni saqlash tizimini yanada rivojlantirish, ijtimoiy dasturlarni kengaytirish
Norvegiya	Neft fondi orqali iqtisodiy barqarorlik, ijtimoiy himoya tizimi keng qamrovli	Tabiiy resurslarni samarali boshqarish va daromadlarni ijtimoiy dasturlarga yo'naltirish
Daniya	Yuqori darajadagi soliq siyosati, ish bilan ta'minlash dasturlari	Soliq tizimini takomillashtirish va mehnat bozorini rivojlantirish
Finlyandiya	Minimal ish haqi va ijtimoiy nafaqalar, sifatli ta'lim tizimi	Minimal ish haqi tizimini kengaytirish va kasbiy ta'limni rivojlantirish

Skandinaviya davlatlarida kambag'allikka qarshi kurashishda yuqori soliqlar hisobidan ijtimoiy dasturlarni moliyalashtirish, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va minimal ish haqi hamda sifatli ta'lim tizimi muhim o'rin tutadi. O'zbekistonda ushbu tajribalarni qo'llash uchun ta'lim va sog'liqni saqlash tizimini rivojlantirish, tabiiy resurslardan samarali foydalanish, soliqlash tizimini takomillashtirish hamda minimal ish haqi tizimini kengaytirish zarur. Bu orqali ijtimoiy barqarorlik va iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlash mumkin.

Xitoyning kambag'allikni qisqartirishdagi tajribasi dunyo miqyosida eng yirik va muvaffaqiyatli hisoblanadi. Oxirgi o'n yilliklarda Xitoy bir necha yuz million odamni qashshoqlikdan chiqarib, Birlashgan Millatlar Tashkilotining (BMT) Barqaror rivojlanish maqsadlariga sezilarli hissa qo'shgan.

3-jadval

Xitoyning kambag'allikka qarshi kurashish tajribasi va O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari

Yo'nalish	Xitoy tajribasi	O'zbekistonda qo'llash afzalliklari
Sanoat va infratuzilma rivoji	Yangi sanoat zonalarini yaratish, infratuzilmani rivojlantirish orqali ish o'rinlarini yaratish	Sanoat zonalarini kengaytirish, ish o'rinlarini oshirish va infratuzilmani rivojlantirish mumkin
Qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish	Dehqonchilik va chorvachilikni ilg'or texnologiyalar asosida rivojlantirish	Agrosanoat kompleksini rivojlantirish, mahsulot eksportini kengaytirish
Soliq va kredit siyosati	Kichik va o'rta bizneslar uchun imtiyozli kreditlar va soliq yengilliklari	Biznesni qo'llab-quvvatlash orqali tadbirkorlikni rivojlantirish va bandlikni oshirish
Texnologik innovatsiyalar	Raqamli iqtisodiyot, IT sektori va elektron tijoratni rivojlantirish	IT sohasi va startaplarni qo'llab-quvvatlash orqali yangi ish o'rinlari yaratish
Ta'lim va kasbiy tayyorgarlik	Kasb-hunar o'rgatish markazlari va amaliy ta'limga e'tibor	Kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirish orqali malakali kadrlarni tayyorlash
Ijtimoiy dasturlar	Kambag'allikka qarshi davlat dasturlari va ijtimoiy himoyani kuchaytirish	Ijtimoiy yordam dasturlarini kengaytirish, aholining turmush sharoitini yaxshilash

Shahar va qishloq o'rtasidagi farqni kamaytirish	Urbanizatsiya orqali qishloq joylarini rivojlantirish va aholini shahar infratuzilmasiga yaqinlashtirish	Hududiy rivojlanish dasturlari orqali qishloq joylarini qo'llab-quvvatlash
--	--	--

Xitoyning kambag'allikka qarshi kurashish tajribasi O'zbekistonda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Sanoatni rivojlantirish, qishloq xo'jaligini modernizatsiya qilish, texnologiyalarni keng joriy etish va ijtimoiy dasturlarni qo'llash orqali mamlakatda kambag'allik darajasini sezilarli darajada kamaytirish mumkin. Bu tajriba O'zbekistonning o'ziga xos sharoitlariga moslashtirilib qo'llansa, aholining hayot darajasini oshirish va iqtisodiy rivojlanishni tezlashtirishga xizmat qiladi. Xitoy 1980-yillarda dunyo bo'yicha eng kambag'al mamlakatlardan biri edi. Bugungi kunga kelib, kambag'allik darajasi sezilarli darajada pasaydi. Xitoy iqtisodiyoti 40 yil davomida barqaror yuqori sur'atda o'sdi, bu kambag'allikni qisqartirishga yordam berdi. Xitoyning tajribasi boshqa rivojlanayotgan mamlakatlar uchun o'rnak bo'lib xizmat qilmoqda. Xitoy tajribasi shuni ko'rsatadiki, kambag'allikni qisqartirish uchun ijtimoiy, iqtisodiy va infratuzilma sohalarini kompleks rivojlantirish talab etiladi. Xitoyning ushbu yo'nalishdagi yondashuvlari O'zbekiston uchun ham foydali bo'lishi mumkin, xususan, infratuzilmani rivojlantirish va raqamli texnologiyalarni qo'llashda.

Janubiy Koreya tajribasi. Janubiy Koreya dunyoning rivojlangan davlatlari qatoriga qo'shilib, kambag'allikni qisqartirishda ajoyib natijalarga erishgan mamlakatlardan biridir. Bu jarayon "Koreya mo'jizasi" deb ataladi va u strategik siyosat, ta'lim va sanoat rivojlanishi orqali amalga oshirilgan.¹

4-jadval

Janubiy Koreyaning kambag'allikka qarshi kurashish tajribasi va O'zbekistonda qo'llash imkoniyatlari

Yo'nalish	Janubiy Koreya tajribasi	O'zbekistonda qo'llash afzalliklari
Ta'lim va innovatsiyalar	Sifatli ta'lim tizimi, STEM (fan, texnologiya, muhandislik, matematika) yo'nalishlarini rivojlantirish	Innovatsion ta'lim tizimini kuchaytirish, IT va muhandislik sohalariga e'tibor qaratish
Texnologik rivojlanish va startaplar	Raqamli iqtisodiyot, texnologik innovatsiyalar va IT kompaniyalarini qo'llab-quvvatlash	IT sektori va startap ekotizimini rivojlantirish, yangi ish o'rinlarini yaratish
Sanoatni rivojlantirish	Mahsulot ishlab chiqarish va eksportga yo'naltirilgan iqtisodiy siyosat	Mahalliy sanoatni rivojlantirish va eksport hajmini oshirish
Davlatning iqtisodiy islohotlari	Kichik va o'rta biznesni rag'batlantirish, soliq va kredit yengilliklari	Tadbirkorlikni rivojlantirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash
Shahar infratuzilmasi va transport tizimi	Rivojlangan transport va urbanizatsiya siyosati	Samarali transport tizimini yaratish va hududiy infratuzilmani yaxshilash
Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat xavfsizligi	Yangi texnologiyalar asosida qishloq xo'jaligini rivojlantirish	Agrosanoat klasterlarini rivojlantirish va oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash
Sog'liqni saqlash va ijtimoiy himoya	Keng qamrovli tibbiy sug'urta va ijtimoiy yordam dasturlari	Sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish va ijtimoiy dasturlarni kengaytirish

¹ Sachs, Jeffrey D. (2005). *The End of Poverty: Economic Possibilities for Our Time*. Penguin Press.

Janubiy Koreyaning kambag'allikka qarshi kurashish tajribasi O'zbekiston uchun muhim model bo'lishi mumkin. Texnologik innovatsiyalar, sanoatni rivojlantirish, kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, sifatli ta'lim va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish orqali mamlakatda iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va kambag'allik darajasini kamaytirish mumkin. Ayniqsa, IT va sanoat rivojiga e'tibor qaratish orqali yangi ish o'rinlarini yaratish va iqtisodiy o'sishni tezlashtirish imkoniyati mavjud. Janubiy Koreya eksportni rag'batlantirish orqali daromadni oshirishga erishdi. Yirik kompaniyalar (Samsung, Hyundai, LG) texnologik innovatsiyalarni joriy qilib, iqtisodiy o'sishni ta'minladi. Qishloq xo'jaligidagi aholining sanoatga jalb qilinishi orqali shaharlar va sanoat zonalari rivojlantirildi. Natijada 1960-yillarda Janubiy Koreya dunyodagi eng kambag'al davlatlardan biri bo'lgan, bugungi kunga kelib esa rivojlangan mamlakatga aylandi. Sanoat va ta'lim orqali ijtimoiy tenglikni ta'minlashga erishildi. Janubiy Koreya xalqaro maydonda iqtisodiy va texnologik lider davlatga aylandi. Janubiy Koreya tajribasi kambag'allikni qisqartirishning tizimli yondashuvga asoslanishi kerakligini ko'rsatadi. Bu tajriba O'zbekiston uchun ham dolzarbdir, xususan, ta'lim va texnologiyalarga investitsiya kiritish, eksportni rivojlantirish va sanoatlashtirish strategiyasini qo'llash orqali barqaror iqtisodiy o'sishga erishish mumkin.

Germaniyaning kambag'allikni qisqartirishdagi tajribasi bir nechta muvaffaqiyatli ijtimoiy va iqtisodiy siyosatlarga asoslanadi. Ular orqali Germaniya o'zining ijtimoiy tenglikni ta'minlashga va kambag'allikni kamaytirishga erishgan. Germaniya kambag'allikni qisqartirishda samarali ijtimoiy-iqtisodiy siyosat yuritgan davlatlardan biri bo'lib, bunda ijtimoiy himoya, ta'lim, sanoatni rivojlantirish va innovatsiyalar muhim rol o'ynaydi.

5-jadval

Germaniyaning tajribasi va uni O'zbekistonda qo'llash afzalliklari

Yo'nalish	Germaniya tajribasi	O'zbekistonda qo'llash afzalliklari	Erishilgan natijalar (Germaniya tajribasida)
Ijtimoiy himoya tizimi	Keng qamrovli ijtimoiy sug'urta tizimi (tibbiy, pensiya, ishsizlik sug'urtasi)	Ijtimoiy sug'urtani kuchaytirish, aholini kengroq qamrab olish	Germaniyada ishsizlik darajasi 5% atrofida ushlab turiladi
Sanoatni rivojlantirish va eksport siyosati	Kichik va o'rta biznesni qo'llab-quvvatlash, eksportga yo'naltirilgan iqtisodiyot	Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash va eksport hajmini oshirish	Germaniya Yevropadagi eng yirik eksportchi davlatlardan biri
Ta'lim va kasbiy tayyorgarlik	Dual ta'lim tizimi – nazariy va amaliy ta'lim uyg'unligi	Kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirish, ish beruvchilar bilan hamkorlik qilish	Ishlab chiqarish sohasida malakali kadrlar yetishmovchiligi muammosi hal qilingan
Ish haqi va mehnat bozori	Minimal ish haqi tizimi va qat'iy mehnat qonunchiligi	Ish haqi va bandlik siyosatini takomillashtirish, ishchilarning huquqlarini himoya qilish	Odamlarning turmush darajasi yuqori, kambag'allik darajasi past
Innovatsiyalar va texnologik rivojlanish	Fan va texnologiyani rivojlantirishga katta investitsiyalar	Innovatsion startaplarni qo'llab-quvvatlash va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish	Germaniya texnologik innovatsiyalar bo'yicha dunyoning yetakchi davlatlaridan biri
Qishloq xo'jaligini rivojlantirish	Yevropa Ittifoqining subsidiyalar tizimi orqali fermerlarni qo'llab-quvvatlash	Fermerlarga davlat yordamini kuchaytirish, agroklastarlarni rivojlantirish	Germaniya oziq-ovqat mahsulotlarini eksport qiluvchi asosiy davlatlardan biri

Germaniyaning kambag'allikka qarshi kurashish tajribasi O'zbekistonda iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy himoyani ta'minlash uchun muhim model bo'lishi mumkin. Xususan, ijtimoiy sug'urta tizimini rivojlantirish orqali aholining iqtisodiy xavfsizligini ta'minlash mumkin. Dual ta'lim tizimini joriy etish orqali yoshlarning kasbiy malakasini oshirish va bandlikni yaxshilash mumkin. Eksportga yo'naltirilgan sanoat siyosatini amalga oshirish orqali mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy o'sishni ta'minlash mumkin. Innovatsiyalar va texnologik taraqqiyotni qo'llab-quvvatlash orqali zamonaviy iqtisodiyotni shakllantirish mumkin. Germaniya tajribasi shuni ko'rsatadiki, uzoq muddatli strategik rejalashtirish va kuchli ijtimoiy siyosat orqali kambag'allik darajasini sezilarli darajada kamaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash mumkin. O'zbekiston bu tajribadan samarali foydalanib, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishni tezlashtirishi mumkin.¹ Yuqori darajadagi ta'lim tizimi orqali Germaniya ta'lim tizimi malakali ishchi kuchi yaratishda muhim rol o'ynaydi. Ta'limni kengaytirish va barcha yosh guruhlariga ta'lim olish imkoniyatlarini yaratish, aholining ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan yanada rivojlanishini ta'minlaydi. Bu, ayniqsa, kambag'allarni iqtisodiy imkoniyatlardan foydalana olishlari uchun yordam beradi. Mehnat bozorini tartibga solish bilan Germaniyada mehnat bozorida faoliyat ko'rsatuvchi tashkilotlar va davlat o'rtasida o'zaro hamkorlik mavjud. "Kurzarbeit" (ish vaqtini qisqartirish) kabi chora-tadbirlar yordamida ishchilarni ish joylarida saqlab qolish va ularning daromadlarini doimiy ravishda qo'llab-quvvatlash amalga oshiriladi. Kam daromadli oilalar uchun yordam dasturi orqali esa Germaniyada "sozialhilfe" (ijtimoiy yordam) va "Hartz IV" dasturi orqali kambag'allikni qisqartirishga qaratilgan chora-tadbirlar mavjud. Bu tizimlar kam daromadli oilalarga ma'lum bir moliyaviy yordam beradi, shuningdek, ularni mehnat bozoriga qaytarishga yordam beradigan kasb-hunar o'qitish dasturlarini taqdim etadi. Germaniyada uy-joy narxlarini barqarorlashtirish va arzon uy-joylar qurish orqali kambag'allikni qisqartirishga harakat qilinadi. Ijtimoiy uy-joy qurilishi va ularni arzon narxlarda taqdim etish, oilalarning yashash sharoitlarini yaxshilash va kambag'allikni kamaytirishga yordam beradi. Germaniya soliq tizimi orqali daromad taqsimotining adolatli bo'lishini ta'minlaydi. Kambag'allikni kamaytirish uchun soliqlarni progressiv tarzda belgilash, yuqori daromadli shaxslar uchun ko'proq soliq olish va kam daromadli oilalarga soliqlarni kamaytirish orqali ijtimoiy tenglikni oshirishga erishiladi. Germaniya tajribasi kambag'allikni qisqartirishda kompleks yondashuvni talab qiladi. Bunda iqtisodiy, ijtimoiy, mehnat va soliq siyosatlari birgalikda ishlaydi, bu esa ijtimoiy tenglik va farovonlikni ta'minlashda samarali bo'ladi.

Afrika mamlakatlarining kambag'allikka qarshi kurashish bo'yicha tajribalari turli yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Ushbu tajriba tabiiy resurslarni samarali boshqarish, qishloq xo'jaligini rivojlantirish, ta'lim va sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish hamda texnologiyalarni joriy etish orqali kambag'allik darajasini kamaytirishga qaratilgan. Quydagi jadvalda Afrika mamlakatlarining tajribasi, uni O'zbekistonda qo'llash afzalliklari va erishilgan natijalar ko'rsatilgan.

6-jadval

Afrika mamlakatlarining kambag'allikka qarshi kurashish tajribasi va O'zbekistonda qo'llash afzalliklari

Yo'nalish	Afrika mamlakatlari tajribasi	O'zbekistonda qo'llash afzalliklari	Erishilgan natijalar (Afrika mamlakatlarida)
Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat xavfsizligi	Efiopiya va Keniya – suv tejovchi texnologiyalar va agroklaster tizimi orqali hosildorlikni oshirish	Agrosanoat komplekslarini rivojlantirish, fermerlarga subsidiya ajratish	Hosildorlik 30% ga oshgan, oziq-ovqat yetishmovchiligi kamaygan

¹ M-Pesa Jack, William, & Suri, Tavneet. (2014). *Risk Sharing and Transactions Costs: Evidence from Kenya's Mobile Money Revolution*. American Economic Review, 104(1), 183-223.

Tabiiy resurslarni boshqarish	Nigeriya va Angola – neft va tabiiy resurslardan tushgan daromadni ijtimoiy dasturlarga yo‘naltirish	Tabiiy resurslardan samarali foydalanish, ijtimoiy loyihalarni moliyalashtirish	Ijtimoiy dasturlar soni ortgan, tibbiy xizmat sifati yaxshilangan
Kichik biznes va startaplarni qo‘llab-quvvatlash	Ruanda – elektron tijorat va innovatsion startaplar uchun soliq yengilliklari va kreditlar	IT startaplar va elektron tijoratni rivojlantirish, tadbirkorlikka imtiyozlar berish	Ishsizlik 10% ga kamaygan, kichik biznes o‘sishi tezlashgan
Sog‘liqni saqlash tizimi	Janubiy Afrika va Gana – bepul tibbiy xizmatlar va davlat sug‘urta dasturlarini kengaytirish	Sog‘liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish, qamrov darajasini oshirish	5 yilda onalar o‘limi 40% ga kamaygan
Ta‘lim va kasbiy tayyorgarlik	Marokash va Misr – texnik va kasbiy ta‘limni rivojlantirish, yoshlarni amaliy bilimlar bilan ta‘minlash	Dual ta‘lim tizimini joriy etish, yoshlarning kasbiy tayyorgarligini oshirish	Ishga joylashish darajasi 20% ga ortgan
Moliyaviy inklyuziya va raqamli iqtisodiyot	Kenya – “M-Pesa” mobil bank tizimi orqali qishloq aholisi uchun moliyaviy xizmatlarni kengaytirish	Raqamli bank xizmatlarini rivojlantirish, moliyaviy inklyuziyani oshirish	Bank xizmatlaridan foydalanuvchilar soni 50% ga oshgan

Afrika mamlakatlarining kambag‘allikka qarshi kurashish tajribasi O‘zbekiston uchun ham foydali bo‘lishi mumkin. Qishloq xo‘jaligida zamonaviy texnologiyalarni joriy etish, tabiiy resurslarni samarali boshqarish, kichik biznes va startaplarni rivojlantirish, kasbiy ta‘lim tizimini kuchaytirish va raqamli iqtisodiyotni kengaytirish orqali O‘zbekiston kambag‘allik darajasini sezilarli kamaytirishi mumkin. Afrika mamlakatlari tajribasidan olingan saboqlar asosida O‘zbekiston o‘zining iqtisodiy strategiyasini takomillashtirib, kambag‘allikka qarshi kurashda samarali yechimlarni amalga oshirishi mumkin. Afrika mamlakatlaridagi innovatsion yondashuvlar kambag‘allikni qisqartirishda samarali bo‘lishi mumkin. Ushbu yondashuvlar, asosan, ijtimoiy, iqtisodiy va texnologik sohalarida yangiliklarni qo‘llashni, barqaror o‘sishni ta‘minlashni va aholining eng zaif qatlamlariga yordam berishni maqsad qiladi.

Afrikada mobil telefonlarning keng tarqalishi va internetga kirish imkoniyatlari kambag‘allikni qisqartirishda katta imkoniyatlar yaratmoqda. M-Pesa (Kenya) kabi mobil to‘lov tizimlari, bank hisob raqamiga ega bo‘lmagan odamlar uchun raqamli moliya xizmatlariga kirishni osonlashtiradi. Bu tizimlar kichik tadbirkorlikni rivojlantirish, pul yuborish va olishni, mikrokreditlarni taqdim etishda yordam beradi. Natijada, kambag‘al oilalar uchun iqtisodiy imkoniyatlar ochiladi. Qishloq xo‘jaligi Afrika iqtisodiyotida muhim rol o‘ynaydi, ammo iqlim o‘zgarishlari va resurslarning cheklanganligi fermerlar uchun katta muammo yaratmoqda. Agrotexnologiyalar, masalan, dronlar, IoT (Internet of Things) qurilmalari, va suvni tejash texnologiyalari, fermerlarga samarali dehqonchilik yuritishga yordam beradi. E-village kabi platformalar orqali axborot va resurslarga kirish imkoniyatlari yaratilib, kambag‘allikni qisqartirishga yordam berayotgan texnologiyalar mavjud. Innovatsion ta‘lim dasturlari, masalan, onlayn ta‘lim platformalari va mobil o‘quv dasturlari orqali Afrika mamlakatlaridagi yoshlar va ayollarga kasb-hunar o‘qitilishi mumkin. Andela kabi dasturlar dasturchilarni tayyorlash, shuningdek, ularni global bozorga chiqarish imkoniyatini yaratadi. Yangi kasblarga o‘qitish va malaka oshirish, ishga joylashishni osonlashtiradi va ijtimoiy ko‘rsatkichlarni yaxshilaydi. Innovatsion yondashuvlar orqali kambag‘allikni qisqartirishda ijtimoiy tarmoqlar va xayriya platformalarining roli katta. GoFundMe yoki Kickstarter kabi onlayn platformalar orqali

kambag'al oilalar va kichik bizneslar o'z tashabbuslarini jamoat e'tiboriga chiqarib, moliyaviy yordam olishlari mumkin. Bu yondashuvlar, ayniqsa, ijtimoiy mas'uliyatni oshirish va odamlar o'rtasida o'zaro yordamni mustahkamlashda foydalidir. Barqaror energiya manbalaridan, ayniqsa quyosh energiyasidan foydalanish, kambag'allikni qisqartirishga yordam beradi. M-KOPA Solar (Kenya) kabi kompaniyalar, energiyaga muhtoj oilalarga arzon va barqaror quyosh energiyasini taqdim etadi. Ushbu innovatsiyalar yordamida kambag'allikni qisqartirish, ayniqsa, energiya ta'minoti cheklangan hududlarda muhimdir. Mikrokreditlar va kichik bizneslar uchun taqdim etiladigan innovatsion qarz tizimlari kambag'allarni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Grameen Bank (Bangladesh) modelidagi mikrokredit tizimlari, kichik tadbirkorlikni boshlashda yordam beradi. Afrikada, ayniqsa, ayollar va qishloq aholisiga kichik bizneslarni rivojlantirish uchun mikrokreditlar taklif etilmoqda, bu esa kambag'allikni qisqartirishga olib keladi. Innovatsion shahar infratuzilmasi va arzon uy-joylar qurish, kambag'allarni yaxshiroq yashash sharoitlari bilan ta'minlaydi. Slum Dwellers International kabi tashabbuslar, aholining eng kambag'al qatlamiga sifatli yashash joylarini taqdim etish uchun innovatsion yechimlarni ishlab chiqmoqda. Afrika mamlakatlarida sog'liqni saqlash tizimida innovatsiyalar, masalan, masofaviy tibbiy xizmatlar va mobil tibbiy yordam orqali kambag'allar uchun sifatli tibbiy yordam taqdim etish imkoniyatlari mavjud. mHealth kabi texnologiyalar orqali qishloq joylaridagi aholiga tibbiy yordam va maslahatlar onlayn tarzda taqdim etiladi. Afrika mamlakatlarida innovatsion yondoshuvlar kambag'allikni qisqartirishda samarali bo'lib, iqtisodiy va ijtimoiy barqarorlikka olib keladigan yechimlarni ishlab chiqishga yordam beradi. Bu yondoshuvlar aholi uchun yangi imkoniyatlar yaratib, ularning turmush sharoitlarini yaxshilashga qaratilgan. Ilg'or xorijiy tajribalarda kambag'allikni qisqartirish uchun kompleks yondashuvlar mavjud. Bu yondoshuvlar ijtimoiy himoya, ta'lim, texnologiyalarni qo'llash, mikrokreditlar va kichik bizneslarni rivojlantirishni o'z ichiga oladi. Kambag'allikni qisqartirishda samarali strategiyalar mamlakatlarning ijtimoiy, iqtisodiy va siyosiy sharoitlariga mos ravishda ishlab chiqilgan.¹

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, hududiy kambag'allik darajasiga iqlim o'zgarishi, antropogen ta'sirlar, narxlarni ko'tarilishi, inflyatsiya darajasi, tashqi qarzlar va budget defitsiti ortib borayotgan bugungi davrda kambag'al va qoloq aholi sonining ortib borishi mamlakatni makroiqtisodiy ko'rsatkichlariga salbiy ta'sir ko'rsatmay qolmaydi. Shu sabab hukumat darajasida har bir fuqaroga ayniqsa, moddiy yordamga juda muhtojlarga, albatta, maksimal darajada ko'mak berish ustuvor vazifalardan bo'lib qolmoqda. Shu bilan bir qatorda, ularni ish bilan ta'minlash yoki tadbirkorlika o'rgatish kabi tashabbuslar shular jumlasidandir. Biroq iqtisodiyot mutadil bo'lmasa, ish haqi ham, aholi turmush darajasi ham pasayib boraveradi. Tadqiqot davomida aniqlangan Qashqadaryo viloyatida aniqlangan muammo va kamchiliklar hamda kambag'allikka sabab bo'livchi omillarni chuqur tahlil qilgan holda mintaqada kambag'allikni qisqartirishning bir nechta yo'llarini taklif etish mumkin: Birinchidan, mintaqa aholisini daromadli mehnat bilan band qilish, ijtimoiy sug'urta tizimini takomillashtirish hududiy kambag'allikni qisqartirishning muhim dastaklaridan biri bo'lib, mehnatga layoqatli yoshlar hamda nogironligi bo'lgan shaxslarning manzilli ro'yxatlarini shakllantirish, ijtimoiy himoyaga muhtoj shaxslar uchun band qilingan kvota ish o'rinlariga ishga joylashtirish, yangi yaratilgan mavsumiy ish joylariga ishsiz fuqarolarni jalb qilish va o'zini o'zi band qilish, yagona milliy mehnat bazasidagi mavjud bo'sh (vakant) ish o'rinlariga band bo'lmagan fuqarolarni ishga joylashtirish zarur.

Ikkinchidan, qishloq xo'jaligida hosildorlik va rentabellik darajasini keskin oshirish hududdagi kambag'allik darajasini qisqartirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, uni qishloq xo'jaligida eksportbop mahsulotlarning ulushini oshirish maqsadida dehqon xo'jaliklari, bog' qator oralari, aholi tomorqalari va asosiy maydonlarga bir mahalla bir mahsulot tamoyili asosida ekinlarni joylashtirish, mahsulot ishlab chiqaruvchilarga sifatli urug' va moddiy texnik baza bilan ta'minlash hamda yetish-tirilgan mahsulotni xarid qilish tizimini yo'lga qo'yish, mahsulot yetishtiruvchilar bilan eksportyorlar o'rtasida shartnomalar tuzishga ko'maklashish

¹ OECD. (2019). *Social Protection for the Poor: Policy Options in Developing Countries*.
<https://www.oecd.org>

darkor. Uchinchi dan, hududiy kambag'allikni qisqartirishning yana bir muhim usullaridan biri bu hududdagi ishsizlik darajasini kamaytirish va yangi ish o'rinlarini yaratishdan iborat bo'lib, bu borada hududda amalda mavjud bo'lmagan faoliyat sohalarini yaratish maqsadga muvofiq bo'ladi. Xususan, Qashqadaryo viloyatida keksalar uchun vaqtinchalik g'amxo'rlik qiluvchi va ularni parvarish qiluvchi muassalar faoliyatini yo'lga qo'yish hudud-dagi keksalar kambag'alligiga qarshi kurashishning muhim jihatlaridan biri bo'ladi

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. World Bank. (2022). Poverty and Shared Prosperity 2022: Correcting Course. Washington, D.C.: The World Bank.
2. United Nations Development Programme (UNDP). (2021). Human Development Report 2021/2022: Uncertain Times, Unsettled Lives. New York: UNDP.
3. International Monetary Fund (IMF). (2023). Fiscal Policies for Poverty Reduction and Inclusive Growth. IMF Publications.
4. Sen, A. (1999). Development as Freedom. Oxford: Oxford University Press.
5. Stiglitz, J. E. (2012). The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future. W.W. Norton & Company.
6. Ravallion, M. (2016). The Economics of Poverty: History, Measurement, and Policy. Oxford University Press.
7. European Commission. (2021). Poverty Reduction Strategies in the European Union. Brussels: EC Publications.
8. OECD. (2020). The Future of Social Protection: What Works for Reducing Poverty? Paris: OECD Publishing.
9. Todaro, M. P., & Smith, S. C. (2020). Economic Development (13th Edition). Pearson Education.
10. Gershon, D. (2018). Creating Sustainable Livelihoods: Global Perspectives on Poverty Reduction. Routledge.
11. ILO (International Labour Organization). (2019). Decent Work and Economic Growth: A Pathway to Poverty Reduction. Geneva: ILO Publications.
12. World Economic Forum (WEF). (2021). Global Social Mobility Report 2021. Davos: WEF.
13. Ruanda Development Board. (2020). Rwanda's Economic Miracle: Lessons for Sustainable Development. Kigali: RDB Press.
14. Ghani, E., & O'Connell, S. (2022). Urbanization and Poverty Reduction: Global Evidence and Policy Lessons. Springer.
15. Bourguignon, F., & Chakravarty, S. R. (2017). Measuring Poverty: Theoretical and Empirical Approaches. Cambridge University Press.